

Erasmus+

Українська
Асоціація
Європейських
Студій

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ
(М. МАРІУПОЛЬ)

КАФЕДРА ЖАНА МОНЕ
«АНАЛІЗ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ДОСВІДУ ДЕМОКРАТІЇ ТА НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ
В УКРАЇНІ»

JEAN MONNET CHAIRS
«ANALYSIS AND IMPLEMENTATION OF EUROPEAN
EXPERIENCE IN THE AREA OF DEMOCRACY AND
GOVERNANCE IN UKRAINE»

ДО 25-РІЧЧЯ ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УПРАВЛІННЯ
ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ, ДОПОВІДЕЙ

ІНТЕРНЕТ – КОНФЕРЕНЦІЯ

«УКРАЇНА ТА ЄС: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ»

INTERNET CONFERENCE MATERIALS

«UKRAINE AND EU:
OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES FOR COOPERATION»

18-19 травня 2017
Маріуполь

18-19 May 2017
Mariupol

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ
(м. Маріуполь)**

**Кафедра Жана Моне
«Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та
належного врядування в Україні»**

*ДО 25-РІЧЧЯ
ДОНЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УПРАВЛІННЯ*

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ, ДОПОВІДЕЙ

ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

**«УКРАЇНА ТА ЄС:
МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СПІВПРАЦІ»**

**18-19 травня 2017 року,
Маріуполь, Україна**

2. Рябчук М. Українці мають проблему ціннісної емансипації // Збруч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/60693>
3. Цит. за: Квіт С.М. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: Монографія. – К.: Київський університет, 2000. – 260 с.
4. Бойченко О. Плюс-мінус креоли // Збруч [Електронний ресурс] / Олександр Бойченко. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/66257>
5. Глузман С. Наше счастье, что есть Путин // Громадське радіо [Електронний ресурс] / Семен Глузман. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/nashe-schaste-chto-est-putin-semen-gluzman>
6. Сазонов К. Черный май для России // INFORESIST [Електронний ресурс] / Кирилл Сазонов. – Режим доступу: <https://inforesist.org/cherniy-may-dlya-rossii/>
7. Дацюк С. Нариси української ідентичності: сек'юритизація [Електронний ресурс] / Сергій Дацюк. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5417f13ca5f67/>
8. Маринович М. В Україні майдани стали тим місцем де формується нова модель української ідентичності [Електронний ресурс] / Мирослав Маринович. – Режим доступу: <http://ucu.edu.ua/news/12034>

Ключові слова: європатерналізм, посткомуністичне суспільство, самоорганізація.

Key words: evropaternalism, post-communist society, self-organization.

Наталя Никифорова,

*к.і.н., доцент, завідувач кафедри соціології управління Донецького державного
університету управління (м. Маріуполь)*

**ПРО БАР'ЄРИ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В
УКРАЇНІ З ТОЧКИ ЗОРУ СОЦІОЛОГІВ**

Natalia Nykyforenko,

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Sociology of
Management of the Donetsk State University of Management (Mariupol)*

**ABOUT BARRIERS ON THE IMPLEMENTATION OF EUROPEAN VALUES IN
UKRAINE FROM THE POINT OF VIEW OF SOCIOLOGY**

На думку історика Ярослава Грицака, нині «Україна, можливо, остання країна в Європі, де Європу, європейську єдність та європейські цінності трактують дуже серйозно, настільки серйозно, що готові жертвувати багато чим, навіть життям...» [1].

За даними всеукраїнського репрезентативного опитування громадської думки «Геополітичні орієнтації жителів України», проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, нині майже половина жителів України (без урахування АР Крим і тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей) підтримують вступ України до Європейського Союзу. Так, якби референдум з цього питання проводився у травні 2016 року, 49% респондентів проголосували б за вступ України до ЄС, 26% – проти, решта 24% – не визначилися або не брали б участі в голосуванні [2].

Але підтримка євроінтеграційних процесів і готовність до входження в Євросоюз – різні речі.

Соціолог І. Бекешкіна, аналізуючи результати опитувань, які проводяться Фондом «Демократичні ініціативи» зазначає, що більшість пересічних українців не зважають на те, що рух до ЄС неможливий без певних радикальних змін у їхній власній свідомості, й, на жаль, не бачать зв'язку між європейськими цінностями – реальною боротьбою з корупцією, реальною демократією, коли люди можуть чинити вплив на владу, і високою якістю життя в Європі, якого вони так прагнуть [3].

Європейське суспільство – «емерджентне правове об'єднання», яке передбачає обов'язковість дотримання певних стандартів і правових норм, завдяки яким утворюється солідарний зв'язок громадян. Обов'язковість забезпечується через розвиток ідеї фундаментального ціннісного порядку, єдиного для громадян ЄС, що відображено у переліку спільних цінностей Ради Європи і в Копенгагенських критеріях для країн ЄС. Такими засадничими цінностями є людські права і свободи, справедливість, солідарність, демократія, законність, мир, повага до інших, рівні можливості для розвитку, рівність сприяння, екологічна безпека та персональна відповідальність.

Визнаючи права людини основою свого ціннісного устрою, Євросоюз прагне забезпечити єдину культуру, здатну пов'язати конкуруючі сфери громадян у щось «вище». *«Європейське» вибудовується не як відмінне від національного, локального чи глобального, а як таке, що збирає певні ідеї, почуття і цінності в якості платформи [4].*

Необхідність вступу України до Європейського Союзу, поміж іншим, прийнято обґрунтовувати тезою про незаперечність європейської ідентичності України. Соціологи Є. Головаха та А. Горбачик вважають, що переконливі докази на користь цієї тези можна отримати лише в тому разі, коли *спосіб життя, політична, економічна та правова*

свідомість громадян України досліджуються порівняно з тими, що властиві громадянам інших країн, насамперед країн ЄС, до якого Україна має намір долучитися [5, С. 113].

З 1981 року й донині в Європі проводяться масштабні компаративні соціологічні дослідження цінностей, покликані відслідковувати подібності і відмінності в уявленнях, ідеях, переконаннях, уподобаннях, відносинах, думках жителів різних європейських країн.

Проект «Дослідження Європейських Цінностей» (European Values Study, EVS) був започаткований ще наприкінці 1970-х років дослідницькою групою Яна Керкгофса і Рууда де Мура з університету Тілбурга (Нідерланди). Стандартна анкета дослідження EVS містить понад 250 питань про те, що люди думають про життя, дозвілля і роботу, сім'ю і шлюб, релігію і моральні настанови, політику та суспільство, національну ідентичність та навколишнє середовище. З кожною новою хвилею досліджень (інтервал між хвилями становить 9 років) зростає кількість країн-учасниць: I хвиля (1981 р.) – 16 європейських країн, II хвиля (1990 р.) – 29; III хвиля (1999 р.) – 33, IV хвиля (2008 р.) – 45 країн [6]. Україна долучилася до даного проекту у 1999 році.

«Дослідження Європейських Цінностей» від самого початку вийшло за межі Європи. У 1981 році, з ініціативи Рональда Інглгарта із Мічиганського університету (США), опитування було проведене в США, Канаді та деяких інших країнах. Як наслідок – з'явився партнерський проект: «Обстеження Світових Цінностей» (World Values Survey, WVS) [7]. I та II хвилі дослідження обидва проекти проводили спільно, а потім керівники «Обстеження Світових Цінностей» стали проводити дослідження щоп'ять років. У рамках цього проекту перше опитування в Україні проводилося в 1996 р.

У 2005 році, на базі зазначених досліджень, було складено збірку «Атлас європейських цінностей», в якій емпіричну інформацію згруповано по країнах, за наступними тематичними розділами: європейська ідентичність, родина, робота, релігія, політика, суспільство, щастя [8]. Під егідою Європейської комісії, з 1973 року реалізується міжнародний проект з моніторингу громадської думки – «Євробарометр». Планові опитування проводяться двічі рік – «Стандартний Євробарометр» та «Флеш-Євробарометр», на репрезентативних вибірках у кожній з європейських країн.

У межах регулярних опитувань «Стандартного Євробарометру» досліджуються цінності, установки та практики населення у різних сферах життя: економічній, політичній, науково-технічній, безпековій тощо.

«Флеш-Євробарометр» – серії нерегулярних невеликих обстежень з певних вузьких тем – міграції, довіри до різних інституцій, проблем ринку праці, оподаткування тощо [9]. Після підписання Угоди про Асоціацію з ЄС Україна має бути включеною до опитування Євробарометру. У 1990 році в Європі також було започатковано проект «Євростудент»,

спрямований на вивчення думки студентів з широкого кола питань, що стосуються їхнього повсякденного життя та освіти (доступність вищої освіти, умови навчання та проживання, плани на майбутнє, можливості навчання в інших країнах світу тощо). В останніх хвилях дослідження брало участь 30 європейських країн. Україна долучилась до даного проекту у 2013-2014 рр. У результаті – було опитано 4 тис. студентів з 42 вищих навчальних закладів з усіх регіонів України, крім АР Крим [10]. З 2001 року триває ще одне міжнародне компаративне дослідження змін настанов, поглядів, цінностей та поведінки населення Європи – «Європейське соціальне дослідження» (European Social Survey, ESS). Опитування проводиться кожні 2 роки. В останніх хвилях дослідженням були охоплені понад 30 країн. Україна брала участь у даному проекті в 2005, 2007, 2009, 2011 роках.

Спираючись на результати ESS, Є. Головаха доходить висновку, що головною проблемою України на шляху євроінтеграції залишаються вкрай низькі показники щодо задоволення життєво важливих потреб населення, а також атмосфера невпевненості в дієздатності та ефективності нових соціальних інституцій [5, С.118].

Так, аналіз даних останньої хвилі опитування ESS, в кому брала участь Україна, демонструє наступні тенденції. Середній бал задоволеності роботою уряду в нашій країні по 10-бальній шкалі становить 2,25 (нижче лише в Греції –1,82). Одні ж з найвищих середніх оцінок виявлені в північноєвропейських країнах – 5-6 балів (Швеція – 6,11, Фінляндія – 5,44, Норвегія – 5,3, Нідерланди – 5,3). Аналогічна картина спостерігається стосовно довіри до парламенту країни. В Україні середня оцінка найнижча – 1,99 (поряд з Грецією – 2,04). Найвищі ж оцінки діяльності парламентів своїх країн надають знову таки мешканці країн Північної Європи – 5-6 балів. Тенденції щодо довіри до політиків та політичних партій подібні: в Україні – середній бал по 10-бальній шкалі, відповідно – 1,85 та 1,99, тоді як в Нідерландах, Швеції, Швейцарії ці показники становлять понад 5 балів [5, С. 18-30].

До цього слід додати правовий нігілізм, поширений в Україні значно більше, ніж у її західних сусідів, а отже – схильність до корупції, що стала вкоріненою рисою не тільки політичної та економічної еліти, але й масової свідомості.

На думку Є. Головахи, ціннісна свідомість, притаманна загалу населення України ще й досі ґрунтується переважно на традиціоналізмі й консерватизмі, на суперечливому ставленні до ринкової економіки, демократичних засад суспільного життя [5, С. 118]. В ЄС толерантність, у нас – ізоляціонізм. Європейці цінують відкритість до змін та самореалізацію, тому прогресують, українці ж здебільшого зорієнтовані на кар'єризм [3].

Однак Я. Грицак вважає, що останні соціологічні опитування все ж таки дають підстави для оптимістичних очікувань щодо інтеграції України в Європу, адже вони виявили *агентів змін, чії цінності подібні до цінностей жителів західних країн*. Це молоді жителі

великих міст, які отримали вищу освіту. «Коли це покоління досягне віку 45-50 років і прийде до влади, буде нова країна», – впевнений він [1].

Таким чином, досліджуючи імплементацію європейських цінностей в Україні, варто максимально повно використовувати наявні результати компаративних соціологічних досліджень цінностей, які містять об'єктивну, методологічно обґрунтовану інформацію про зміни настанов, думок, переконань та зразків поведінки українських громадян у контексті аналогічної інформації, зібраної в інших країнах Європи. Вітчизняній науковій спільноті й громадськості слід вжити всіх необхідних заходів (зокрема щодо подолання проблем фінансування) для продовження участі України в наступних хвилях опитувань. При аналізі результатів порівняльних досліджень цінностей особлива увага має приділятися бар'єрам, стереотипам, чинникам та обставинам, що перешкоджають порозумінню й інтеграції України в європейський простір і потребують посилення управлінського та виховного впливу. Для з'ясування коренів наявних світоглядних розходжень кількісні дослідження мають обов'язково доповнюватися соціологічними дослідженнями на основі якісної методології (глибинними інтерв'ю, фокус-груповими інтерв'ю, візуальними чи феміністичними студіями тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://www.radiosvoboda.org/a/27943887.html>
2. <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=651>
3. <http://www.radiosvoboda.org/a/25132166.html>
4. Шульга М. А. Демократична ідентичність Європейського Союзу: концептуальний вимір / М. А. Шульга // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 80. – С. 398-404
5. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007- 2009-2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – 119 с.
6. <http://www.europeanvaluesstudy.eu/>
7. <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>
8. <http://www.atlasofeuropeanvalues.eu/new/>
9. <http://www.webcitation.org/6I94GxH1E>
10. <http://fond.sociology.kharkov.ua/index.php/ua/news-ua/155-rezultaty-pyatoj-volny-issledovaniya-evrostudent-2>

Ключові слова: європейські цінності, євроінтеграція, Європейський Союз.

Key words: European values, European integration, European Union.